ABDUVALI BERDIALIYEV
MO'MINJON TURDIBEKOV

SOTSIOLINGVISTIKA

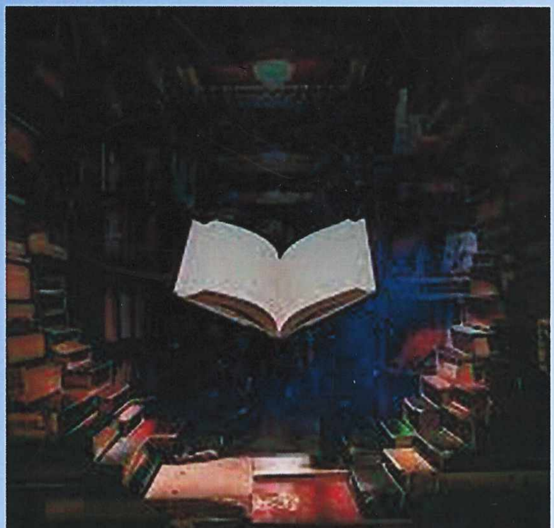

TOSHKENT-2022

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA’LIM VAZIRLIGI

ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI

ABDUVALI BERDIALIYEV
MO‘MINJON TURDIBEKOV

SOTSIOLINGVISTIKA

60111400- o‘zbek tili va adabiyoti ta’lim yo‘nalishlari uchun darslik

“Nodirabegim” nashriyoti

T O SH K E N T– 2022

KBK 82.2 (O'zb)
B16
UO'K:821.1612.134(08)(075)

ISBN 978-9944-7416-8-8

Berdialiev Abduvali, Turdibekov Mo`min. Sotsiolingvistika. Universitet o'zbek tili va adabiyoti fakulteti bakalavr yo'nalishi uchun darslik. Toshkent, 2022.

Darslik til jamoasining ijtimoiy hayoti bilan bog'liq nolisoniy xususiyatlarning til strukturasiga ta'siri masalalari o'rganilgan. Til kontakti, til vaziyati, ikki tillilik, ko'p tillilik va ularning ijtimoiy asoslari haqida ma'lumot berilgan. Chetdan so'z olish va ularning sabablari ko'rsatilgan.

Darslik o'zbek tili va adabiyoti bakalavr talabalarga mo'ljallangan bo'lsa-da, undan doktorantlar, ilmiy xodimlar, pedagogik yo'nalishdagi kollej, akademlitsey o'qituvchi va talabalari, shuningdek, o'rta umumta'lim maktablari o'zbek tili o'qituvchilari ham foydalanishlari ko'zda tutilgan.

Mas'ul muharrir:
S. Normamatov- filologiya fanlari doktori, professor

Taqrizchilar:
Sh.Usmonova:-filologiya fanlari doktori, professor
I. Islomov- filologiya fanlari doktori, dotsent

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2022-yil13-maydagi166-sonli Yig'ilishi qarori bilan darslik sifatda nashrga ruxsat etilgan.

A.Berdaliyev.M.Turdibekov
"Nodirabegim" nashriyoti 2022.

S o'z b o s h i

Tilshunoslik filologiya ilmining ilmiy-nazariy asosini tashkil qiluvchi ijtimoiy fandir. U dastlab til qurilishini o'rganuvchi fan sifatida paydo bo'lgan. Asrlar osha bu fanning o'rganish obyekti, predmeti o'zgarib kelayotir. Eramizdan oldin III-IV asrlarda qadimgi Hindistonda uning "poydevori" tiklangan bo'lsa, XX1 asrga qadar bu fanning mundarijasi necha bor o'zgardi, kengaydi. Nihoyat, XX asrning birinchi choragi oxiri va uning keyingi choraklarida tilshunoslik jahon miqyosida mustaqil fan sifatida rivojlandi.

Ta'limning barcha bosqichlarida tilning ichki qurilishi bilan bog'liq masalalari o'rganildi va bu an'anaviy tilshunoslik sifatida baholandi hamda qadrlandi.

Endilikda, ayni mana shu zamonda tilshunoslik fani "ichdan bolaladi". Uning ko'z ko'rib, quloq eshitmagan yangidan-yangi tarmoqlari ("go'daklari") paydo bo'la boshladi. Tilshunoslik ixtiyorida **intralingvistika, psixolingvistika, mentalingvistika, etnolingvistika, paralingvistika, energolingvistika, lingvosinergetika** va yana boshqa-boshqa nomlar bilan ataluvchi o'zicha mustaqil oraliq tarmoqlar paydo bo'ldi.

Sotsiolingvistika--til ilmining makrolingvistika, ya'ni tashqi tilshunoslik deb ataluvchi keng tarmoqli sohalari tarkibiga kiruvchi mustaqil yo'nalishlardan biri.

Bu yo'nalish tilning ichki qurilishini o'rganuvchi intralingvistika bilan uning xalq tarixi, turmush tarzi, diniy va ma'naviy e'tiqodini o'rganuvchi jamiyatshunoslik fani oralig'ida paydo bo'lgan. Shu bois Sotsiolingvistika tom ma'nodagi sof tilshunoslik ham, ijtimoiy fanlarning asosini tashkil qiluvchi falsafa ham emas. Tilshunoslikning zamonaviy bu tarmog'i **ijtimoiy tilshunoslik**dir, ya'ni sosiolingvistikadir.

Sotsiolingvistika, darhaqiqat, yangi tarmoq. U tilning, aniqrog'i, til qurilishining til jamoasining tarixi, kasb-kori, intilishi, boshqa til jamoalari bilan aloqasi va ularga munosabati, qiziqishi, turmush tarzi, adabiyoti, madaniyati, ma'naviyati, diniy e'tiqodi va boshqa bir qator xususiyatlari bilan bevosita yoxud bilvosita bog'liq tomonlarini o'rganuvchi yangi fandir.

Universitet yoxud pedagogika oliy o'quv yurtlarida **tahsil** olgan va olayotgan har bir kishi o'z tilining shu til jamoasi mansub bo'lgan ijtimoiy muhit bilan bog'liq tomonlarini bilmasdan turib, o'z ona tilining ijtimoiy mavqei va nufuzi bilan chin ma'noda tanish bo'la olmaydi. Shu bois Sotsiolingvistika shaxsni har tomonlama barkomal va mukammal ziyoli bo'lishida muhim rol o'ynaydi. Bu fanning ahamiyati ham asosan ana shu maqsadni ko'zda tutganligida namoyon bo'ladi.

Darslik uch qismdan iborat. Birinchi qism "**Sotsiolingvistikaning umumiy masalalari**"deb nomlangan. Bu qismda sotsiolingvistikaning o'quv

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O‘RTA MAXSUS
TA’LIM VAZIRLIGI

GUVOHNOMA

ABDUVALI BERDIALIYEV
MO'MINJON TURDIBEKOV

SOTSIOLINGVISTIKA

Darslik

60111400- o'zbek tili va adabiyoti ta'lim yo'nalishlari uchun darslik

"Nodirabegim"nashriyoti
Nashriyoti litsenziyasi AI№ 313.24.2017 y
Bosishga ruxsat etildi 12.10.2022 y
"Times New Roman" garniturasi. Qog'oz bichimi 60x84$^{1}/_{16}$
Nashriyoti bosma tabog'i 20,75.Adadi 200 nuxsa
100123,Toshkent shahari,Shayxontohur tumani
Navoiy ko'chasi.30-uy.

OOO "AKTIV PRINT" bosmaxonasida chop etildi
Toshkent,Chilonzor 25,Lutfiy 1A

O'QUV ADABIYOTINING NASHR RUXSATNOMASI

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 20_22_ yil "_13_" _may_ dagi "_166_" -sonli buyrug'iga asosan

A.Berdialiyev, M.Turdibekov
(muallifning familiyasi, ismi-sharifi)

601111400-O'zbek tili vadabiyoti

(ta'lim yo'nalishi (mutaxassisligi))

______________________ ning

talabalari (o'quvchilari) uchun tavsiya etilgan

Sotsiolingvistika nomli darsligi
(o'quv adabiyotining nomi va turi: darslik, o'quv qo'llanma)

______________________ ga

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan litsenziya berilgan nashriyotlarda nashr etishga ruxsat berildi.

Vazir _________ (imzo) A.Toshkulov

M.O'.

Ro'yxatga olish raqami

166 – 229